

O n d ö r d ü n c ü K o n f e r a n s

Türkiye'de İslav Muhacirleri

Prof. Z. F. FINDIKOĞLU

İktisat Fakültesi Sosyoloji Profesörü

Ondokuzuncu asırda "Sociologie-İçtimaiyat, Sosyoloji" tâbirini ilim adları teşkili an'anesine tâbi olarak icabeden Auguste Comte'un aynı zamanda bu ilmin genişliğine de temas ettiği mâlumdur. Ona göre eski Yunanda Felsefe'nin, Ortaçağda "Théologie-İlâhiyat" m oynadığı küllî, bütüncü rolü şimdi "Sociologie" ifa edecektir. XIX. asrın ortasında ileri sürülen bu sezgi, XX. asrın ortasında fazlası ile gerçekleşmiş bulunuyor. Müsbet ilimlerin çıkış ve gelişmelerini anlayıp anlatma işinin de sosyolojiye ait olduğu fikrini bir tarafa bırakalım. Lâkin bütün mânevî, kültürel ve sosyal konular, şimdi sosyolojinin kubbesi altında toplanıyor. Tek içtimai ilimler kendi başlarına mevcut, fakat onlara ait "şekil" ler, önünde ve sonunda sosyolojinin izah çerçevesi içine girecektir¹.

İşte günümüzde, çeşitli sosyoloji kolları arasına yeni bir şubenin girdiğini, ötedenberi tarih, coğrafya, demografi mevzuları olarak dağılık şekilde ele alman *muhaceret* konusunun belil başlı bir sosyoloji bölümünü teşkil eylediğini görmekteyiz. Milletlerarası sosyoloji kongrelerinin programlarında "Muhaceret Sosyolojisi" gittikçe ehemmiyeti artan bir kol oluyor. İhtisaslaşma kaidesi burada da görülüyor. Hattâ sosyoloji cemiyetlerinden ayrı göç ve göçmen mes'elelerini tedkik dernekleri kuruluyor. Resmî teşkilât da bu bölünmeye tâbi olmaktan, ayrı Muhaceret Büroları, netice olarak İskân Daireleri vücade getirmekten geri kalmıyor. 1958 de Türkiye'deki vekâletler arasına bir "İmâr ve İskân Bakanlığı" nın katılması da bu genişlemenin bir belirtisinden başka bir şey değildir².

Şüphesiz sosyolojinin bu şekilde genişlemesi ve dallanması, sosyoloğların "arzu" ve "düşünce" lerinden ötürü değildir. Gerek XIX. asır

ortasında Comte'a o "sezgi" yi telkin eden bir hava, gerek XX. asrın ortasında, I. Dünya Harbi sonlarından II. Dünya Harbine ve günümüze kadar devam eden devrede dünyamız, âlakalı muharrirlerce sık sık kullanılan ifade ile "En mouvement, in move - Hareket halinde" dir³. Tabii bu harekete sebep olan iç ve dış hâdiseler vardır. Halklar ve fertler durdukları yeri sırf heves ve arzu yüzünden terketmezler. Bazan cebri muhaceretler, koğma ve çıkarmalar, kitle halinde firarlar vukua gelir. Etnik tecanüs elde etmek maksadı ile nâdiren devletlerarası göç anlaşmaları olur. Dış muhaceretler yanında iç göçler de görülebilir. Sözüün kısası yerine ve zamanına göre çeşitli sebepler yüzünden mahdut veya geniş göçler, zamanımızın başlıca hareketlerinden birini teşkil eylemektedir. Sosyolojideki göç mes'eleleri, realitedeki bu belirtileri aydınlatmak, istikametlendirmek cereyanının tabii belirtileridir.

Türkiyemizin tarih boyunca ve şimdi nasıl bir muhaceretler ve göçler sahnesi olduğu aşikârdır. Meselâ sizlerle daha yakından temas edilse; isimlerinizi bildiren bir liste yapılırsa, kendinizin, ailenizin, atalarınızın nereden İstanbul'a geldiği sorulsa adlarınızın karşısına kim bilir nice memleketlerin, bölgelerin ve şehirlerin isimleri geçecek! Kiminiz Bulgaristan göçmenlerinden, bazıınız Türkistan mühacirlerinden, sınıfın şu tarafındakiler Karadeniz çevresinden, bu yandakiler Doğu, Güneydoğu ilh... taraflarından. Şüphesiz, sadece tahsil için İstanbul'a gelenleri kasdetmiyoruz. Maksat bir "Terk-i diyar" neticesinde yeni bir yerleşme, bu şehrin uzvîyetine bir hücre olarak girmedir. Daha çok gerilere gidersek Selçukoğulları ve Osmanoğulları zamanlarında, 1071 den önce Orta Asya'lardan Küçük Asya'ya vâki muazzam Türk mühacereti hareketleri karşımıza çıkacaktır. Hatta bazı tarihçilere göre, İslâmiyetin zuhurundan önce Müslüman olmayan Türklerin Bizans'a göçünden dahi bahsedildiğini, 1071 de Türk ordusu ile karşılaşan Bizans orduları içinde bu Türklerin de bulunduğunu her halde uzaktan da olsa işitmiş, duymuşsunuzdur⁴.

Şimdi konumuzu ele alabiliriz: *Türkiye'de İslâv Mühacirleri*. Aca-ba bu başlık, size son iki senenin gazete ve ajans haberlerini, hattâ bazı muharrirlerin gazetelerde çıkan fotoğraflı, istatistikli röportajlarını, nihayet sene içinde Enstitü hocalarından bazılarının Türkiye'deki Rusların çevrelerine seyahatlerini hatırlatıyor mu? Hatırlıyamıyanlar, yazı tahtası üzerinde iğnelenmiş gazete kesiklerine, dergi yazılarına, nihayet acayip kıyafetli, uzun sakallı erkek ve süslü kadın tiplerinin fotoğraflarına bakabilirler. Demek ki 1961-1962 Türkiye'sinde gazete sahifesine, radyo haberine geçen günlük bir hâvadis, frenkçe tâbirle bir *aktüalite*,

var. Şimdi bu günlük hâdiseyi, *sosyolojik hâdis*e olarak sizinle birlikte ele alacağız ve Türk Mühaceret Sosyolojisi için müşahhas, taze ve elle tutulur bir misâl vermeğe çalışacağız.

Sosyolojik hâdiselerin ele alınması, bazan bir kaç "giriş" i gerektirir. Bu gibi "giriş" lerin lüzumlu veya lüzumsuz olduğu sonradan anlaşılacaktır. Bu cümleden olarak biz de mevzuun gerektirdiği giriş'e gireceğiz.

Kökleri Yunan ve Roma medeniyetlerine bağlı olan ve bu bağlılığı "Renaissance- Rönesans, Yeniden Doğuş", "Humanisme - Ümanizm" cereyanları ile XV. asırdan itibaren şuurlandıran Garbın, sonraki asırlar boyunca Garb'lı olmayan memleketlerce taklit konusu olduğu mâlûmdur. Adına "Occidentalisation-Garbılılaşma, Batılılaşma" denen bu taklit hareketi, coğrafi mânaya rağmen Garbli sayılmayan Rusya'da da görülecektir. XVII. asra rastlıyan bu Rus Garbhılaşması, Deli Petro adına sıkı şekilde bağlıdır. Gençliğinde kıyafet ve isim değiştirerek Avrupa'da seyahat eden, Garbı yakından görüp hayatını yaşayan genç Petro, gel zaman git zaman Rusya tahtına geçince cezri ve cebri bir Garbhılaşma hareketine girişti. Rus cemaatlerinin iptidaî kıyafetlerini değiştirmek, bâtil itikatlarla örülü Ortodokslukta reformlar yapmak istedi. Bu hareket ve istekleri siz şahsî çalışmalarınızla daha çok öğrenebilirsiniz. Biz kısa keseceğiz ve bu isteklerin yer yer memnuniyetsizlik, ayaklanma uyandırdığını söylemekle kalacağız ve hemen mevzuumuza doku-nacağız. Rusya'nın içinde yer değiştirmeler, sürgünler, Rusya dışına firarlar veilticalar başlayacaktır. İşte bu sürgün ve ilticalardan bir kısmı ile memleketimiz alâkalı. Türkiye'nin üç yerinde yaşayan İslâvlar, Rus Garbhılaşma hareketinin kurbanı olan İslâv cemaatleridir. "Süt içebilmek!", "Sakal kesmemek!" için Türk topraklarında sürgün ve muhacir olarak yaşamışlardır. Karşımızda gördüğümüz sakallı Rus fotoğrafları onlara ait. Okuduğunuz gazete haberleri onlarla alâkalı. Böylece Deli Petro adlı tarih halkası, "Türkiye'de İslâv Mühacirleri" başlıklı realite halkası ile birleşiyor demektir.

Şimdi ikinci bir "giriş". Rusya tarihinde, dünya hâdiselerine de tesir eden bir tarih: 1917. Bu tarih, tıpkı 1789 gibi bir tarih faslıdır. Sade, basit bir tarih değil, sosyal değişiklikler getiren bir dönüm noktası karşısındayız. Bu dönüm noktasında da Rusya'dan firarlar, mühaceretler, ilticalar görüyoruz. Hattâ 1918 Türkiye'si de bu ilticalara sahne olmuştur. 1917 den bu yana, Rusya bazı ânlarda gizli ve belirsiz, bazı zamanlarda açıkça ırkçı ve milliyetçi davranışlar takındı. '917-1922 arası anar-

şik devri, adına NEP denen disiplinli ve kısmen kapitalist ekonomi rejimi takip etti. 1917 hareketine toprak edinme emeliyle katılan Rus köylüsü, toprağın kollektifleştirilmesi neticesinde hoşnutsuzluk gösterdiği için ona tekrar toprak vâdedildi. Bu gibi vâadler ve icraatlar, Rusvari komünist rejim için bir dinlenme ve ileri atılma fasılası sayıldığı için kısa bir müddet sonra, Lenin'in ölümünü müteakip tekrar *kollektivizasyon* ameliyesine girildi. İkinci Dünya Harbi esnasında köylü kitlesinin memnun olması için yeniden sempatik davranışlar görüldü; din hürriyeti kısmen iade edildi. Rusya dışındaki Islâv mühacirlere vatanperverlik dersleri verilerek vatan müdafaasına katılma dâveti yapıldı. Stalin'in 1953 de ölümünden sonra komünist rejimin sertliği daha çok giderildi. Bu arada içte ve dışta Rusya sevgisi uyandırmak için, *Stalin Ruhu* denen bir habîs Ruh'un izalesine girildi. Lenin'in cendeği yanında bulunan Stalin cendeği, yerinden çıkarıldı. Böylece Lenin'in öldüğü 1924 den 1953 e kadar komünist rejimin sebep olduğu siyasî ve dinî suçlardan rejimin değil, Stalin'in suçlu olduğu yolunda bir siyasî edebiyata girildi. Stalin için dikilmiş heykeller ve âbideler yerle bir edildi, ismini taşıyan beldelerin adları değiştirildi. Kısacası Rusyayı "Dèstaliniser - Stalinsizleştirmek" hareketi görüldü. Bu garip davranışın güttüğü gaye iki taraflı idi: Rusya içindeki gayrimemnun kitleyi yeniden rejime bağlamak, Rusya dışına muhtelif zamanlarda kaçmış Islâvların sevgisini elde etmek ve imkân nisbetinde onları tekrar ana yurda getirmek. Stalin'in ölümünden (1953) sonra hızlanan bu dâvet propagandası, kısmen 3, kısmen 1 asırdan beri Türkiye'de barınan, tam bir dinî ve iktisadî hürriyet içinde yaşayan Islâv muhacirlerinin huzurunu bozacak, nihayet Sovyet Rusya'ya dönme cereyanına yol açacaktır. O halde yakın tarihin Rusya'sına ait 1917 halkası, "Türkiye'de Islâv Mühacirleri" ve bunların "Rusya'ya dönmeleri" diye formüllendirdiğimiz realite halkası ile birleşiyor demektir.

Şimdi bir de lisanî mahiyette bir "giriş". Aşağıda zikredeceğimiz üç Islâv cemaatine kendileri "Malakan" ve "Kazak" adlarını takmadılar. Karşınızdaki gazete kesikleri sergisine dikkat ederseniz "Rus", "Islâv" adlarından ziyade "Malakan" ve "Kazak" isimleri geçiyor. Anlaşıldığına göre bir tarihte "Süt içme" işini dinî bir davranış telâkki eden bir Islâv cemaati, her hangi bir sebeple bu davranıştan ahnkonmak veya tahdit edilmek istenmiş. Buldukları mahalden sürgün edilmeleri de davranışlarına, yani süt içmelerine devam etmelerinden ötürü. Bu yüzden kendilerini "süt içenler" mânasına gelen "Malakanlar" olarak adlandırmışlardır. Buldukları çevrede olduğu gibi, mühim bir kıs-

ının göç ettiği Amerika'da da bu ad altında tanınmışlardır. Diğer iki iskân mahallindeki Ruslara verilen "Kazak" adı ise, bir taraftan Orta Asya Türklüğü ile, öte yandan XV. asırla beraber başlayan *Rusyanın te-şekkülü* hâdisesi ile alâkalıdır. Bizi uzaklara götürecektir olan bu nokta için şunu söylemekle kalalım. Orta Asya Türk lehçelerinde, şehirlerin disiplinli hayatından kaçan ve kırların serbest yaşayışını tercih eden firarî fert veya insan yığınlarına verilen bu ad, zamanla Ruslar tarafından kullanılmış, hatta Altın Ordu Türk Devletinin ve sonraki Hanlıkların Rusya steplerine vâki akınlarına karşı, İslâv feodalizminin işkence-lerinden kaçıp steplerde başıboş yaşayan topraksız İslâvlar "Kazak" adı altında gamizonlar halinde teşkilâtlandırılmışlardır. Başlıca Don, Dnieper, Volga sahillerinde bulunan bu Kazaklar, XVII. asırdan sonra Rusya Devleti ve muntazam Rus orduları ile muhtelif sebeplerden dolayı çatışma haline girmişlerdir. İşte kendilerine "Kıbnan Kazakları" veya "Don Kazakları" diyen Manyas (Kocagöl Köyü) ve Akşehir (Kazak Köyü) Kazakları, bunların serpintilerinden ibarettirler⁵.

Yaptığımız bu üç "giriş" ile, henüz anlatmadığımız "Türkiye'de İslâv Mühacirleri" konusu hakkında, hâdisenin "Gestalt-Şekil, Kadro, Kahlb" ı hakkında bir fikir verebildiğimizi zannediyorum.

Önce şunu söyleyeyim. Memleketimizde Rus mühacirleri bulunduğu haberleri gazeteler vasıtasıyla verildiği zaman, bir kaç coğrafyacı, sosyolog ve tarihçi müstesnâ, keza bu mühacirlerin vaktile iskân edildiği üç çevre halkı müstesnâ, umumî efkârın haberi yadırgamış, matbuat bu mühacirlerin yakınlarda Rusya'ya döneceklerine dair neşriyatta bulunurken bu yadırgama hali zail olmuş, fakat arkasından "Sovyet Rusya'ya dönülür mü?" sualinin sorulduğu, daha sonra mühacirlerin kendi aralarında aynı sual, dönme aleyhdarlığı cereyanı bile yaratmıştır⁶. Rus mühacirlerinin bulunduğu üç çevreden ilisinde — Manyas ve Akşehir'de — bu cereyanlara şahit oldum ve Ruslarla görüştim. Rusyaocular — ki kendi aralarında Sovyet diyarına avdet taraftarı olanlara bu sıfat takılıyor — ve Amerika'cılar — yani New York'daki Tolestoî Cemiyetinin dâvetini kabul edenler — arasında konusu herkesin aklına gelebilecek meseleler serbestçe ve oldukça hararetle şekilde münakaşa bile edilmektedir.

Artık sıra hâdisenin tasvirine gelmiş bulunuyor. Karşımızdaki Türkiye haritasının altı çizilmiş üç çevresine, bu çevredeki iskân mahallerine bakalım:

- 1 — Balıkesir vilâyetine bağlı Manyas kazasının “Kocagöl” köyü,
- 2 — Konya vilâyetine bağlı Akşehir kazasının “Kazakalar” köyü,
- 3 — Kars vilâyetine bağlı “Zohrap, Atçılar, Çalkavur” köyleri.

Bu köyler, Rus mühacirlerinin, 3 ve 1 asırdan beri yaşamakta oldukları çevrelerdir. Rusya'ya avdet yelinin esintileri, çeşitli yollar ve haberleşme vasıtaları ile bu köylere yayılmış, tam bir dinî ve iktisadî hürriyet içinde süregelen huzurlu hayat bozulmuştur. Size bunu anlattığım ânda bu çevrelerden üçüncüsü tamamiyle boşanmış bulunuyor. Askerlik, evlilik ve saire sebebiyle Türkiye'de kalmış, sayıları onu geçmeyen Kars Rusları müstesnâ, bütün *Malakanlar* Kars - Tiflis şimendiferi ile Rusya'yı on ay önce boylamış bulunuyorlar. Diğer iki çevrenin Rusları da avdet hazırlığına girişmişlerdir. Önümüzdeki Eylül ayında deniz yolu ile Odesa'ya hareket edeceklerdir. Ne kadarı gidecek, ne kadarı Amerika'dan gelen dâveti kabul edecektir? Bu cihet henüz belli değildir. Sene sonunda aynı konuda olmak üzere yapacağım ikinci konuşmada tamamlayıcı bilgiler vermek istiyorum.

Şimdi tasvirî sosyoloji ölçüsü ile her üç cemaati ele alalım.

Önce hangisinden başlamalı? En iyisi muhaceret tarihlerine göre sıralamak olsa gerek:

- 1 — Manyas-Kocagöl köyü Rusları (Muhaceret tarihi: 1683).
- 2 — Kars Rusları (Muhaceret, daha doğrusu sürgün ve iskân tarihi: 1880).
- 3 — Akşehir-Kazak köyü Rusları (Muhaceret tarihi: 1883).

1 — Kronolojik sıraya göre ilk Rus muhacirleri, 1683 de Deli Petro'nun Islâv örflerini değiştirmesine karşı isyan eden Don Kazaklarına mensup bir gruptan ibarettir. Bunların miktarı hakkında hiç bir sarîh kayda sahip değiliz. Bazı tecessüs sahiplerini sons eneleres nasında bu muhacirlerden elde ettikleri şifahî bilgiye göre yedi çeşit Ortodoks kilesesi mensubu olarak Türkiye'ye sığınan bu Islâvlar IV. Sultan Mehmet zamanında Don nehri sahillerinde balıkçılıkla meşgul olmaları göz önüne alınarak — Bandırma'ya 20 km., Gönen'e 25 km. mesafede ve Manyas gölü kenarında bulunan Kocagöl sahasına iskân edilmişlerdir.

Bunların dışında oldukça eski mâlûmat bulabilmek için ancak arşiv araştırmalarını beklemek lâzımdır. Her halde bu Islâv muhaceretinden önce çevreden geçmiş olan seyyahımız Evliya Çelebi'de yalnız çev-

renin coğrafi, biraz da İslâvların buradaki ekonomik faaliyetlerinin nev'ini avdmlatacak iktisadî mâlûmata raslanmaktadır: "İlyas pınarından tulû eder. Türkmanlar buna Manyas derler. Ol kadar derin değil. Suyu âb-ı hayattan nişan verir. İçinde Alabalık, Tuna balığı, gûnagûn esmak-ı nefise saydolunur. Mirîye mal verir başkaca sayyadları vardır. Öyle herkes hazz-ı nefis veya kisb-i kâr için balık saydedemez. Vakt-i şitâda bu buhayre kaz, ördek, kuğu, karabatak, buzbakkal, serkâb, yeşilbaş, martı, saka kuşu ve sair nevi vukûş ve tuyûr ile malâmâl olur. Her gece kaz ve kuğu sadasından, kanat şıkurtısından Manyas sahası lerzenâk olur. Bu kuşların avcıları da mirîye mâl-i maktû verirler. Bir de bu gölde bir gûna penbe misal kavı biter ki su içinden çıkarıp çakmak taşı üzerine koyarak çakmakla urisan âniyen ateş zâhir olur ve her şeyde istimal olunur. Ammâ mezkûr kavı kurutup da çaksan tutmaz. Meşhûr-u âfak bir gûna kavıdır... Bu Manyas gölünün kenarlarında serâmed sazlar hâsıl olup bu buhayre etrafındaki reayâ ve berayâ o sazları koparıp terbiye ettikten sonra gûnâgön münakkaş hasırdan seccadeler ve mak'atlar, döse-meler, takunlar ki insan hayran olur. Bu Manyas gölü kurbunda Bolca Ağaç nâm bin haneli köyde haftada bir pazar-ı azim olup Tire, Manisa, Bahkesri, Karasi, Kirmasti taraflarından ellî bin can cem olup kermâkerim bey' ve şira ederler"⁸.

İmparatorluk edvrinin sonlarına doğru, vilâyetler tarafından "Sal-nâme" adlı yıllıkların hazırlanıp basıldığı mâlûndur. Bunlardan Kocagöl köyüne ait bir kayad rastlamak için 1906 tarihine kadar gelmek lâzımdır. Bu tarihten önceki "Salnâme" ler yalnız Don sahillerinin eski balıkçılarının neslinden gelen Kazakların geliştirdiği balıkçılıktan bahsediyorlar. Meselâ 1900 (1316) tarihli "Bursa Salnâmesi" nde şöyle deniyor: "Manyas gölünden çıkan nefis sazan balığı kasabaya gönderilip satılır. Mezkûr gölün etrafında hâsıl olan saz ile kasabada enva' hasır imâl olunmaktadır." Bundan dört yıl sonraki Bursa Salnâmesi daha geniş bilgi veriyor: "Manyas gölünde küllyet üzere balık ve saz husule gelip bilmüzayede mültezimlerine ihale kılınır. Senevî rûsumu 40.000 kuruşa kadar balığ olmaktadır"¹⁰. Evliya Çelebi'nin Manyas gölü balıklarından bahsederken işaret ettiği "Balık sayyâdlığı - Balık avcılığı", sonraki devirlerde Don Kazaklarının elinde daha da ilerlemiştir. "Salnâme" lerden ilk defa 1906 (1322) yılına ait olan nüsha, ilk defa göl İslâvlarına işaret edecektir: "Kadîmen Manyas gölüne Mihaliç'in eski ismi olan Milepolis denirdi. Bu göle merâkibi bahriye ve küçük vapurlar girerler. Gölde bu civarın bütün sularında olduğu gibi gayet mebzul ve nefis bahkalkr bulunur ve bilhassa (Kazak) kariyesi ahalisi tarafın-

dan sayd olunur. Mültezim, sayd olunun balıktan kıymet-i mukadderesine göre yüzde yirmi aldığı gibi göl kenarından çıkarılan saz ve kamışların beher arabasından da beş kuruş tahsil eder. Ziyade yağmur yağdığı ve karlar eridiği zamanlarda Manyas ve Apolyont gölleri ve kolları taşarak her taraf büyük bir göl halini alır ve bilâhare çekilip asıl yatak ve mecralarına avdet ve oraları bataklık halini kesbederek sıhhat-i umumiyeyi rahmedar eyler. Civarda av kuşları pek çok ise de avcı yoktur. Manyas gölü civarındaki bataklıkların kurutulması meselesi bir müddettenberi müzakere ve muhabere edilmekte olduğundan bir netice-i sâlimeye isâl edilmesi me'mûldür"¹¹.

Kazaklardan ilk defa bahseden 1906-1907 tarihli Bursa Salnâmesi Manyas'ın, nahiye olarak bağlı olduğu Bandırma kazasının bütününe 30 köy, 5 nahiye, 27,045 hane olarak işaretten sonra dinî ve mezhebî terakküp tarzı için şu rakamları vermektedir:

İslâm :	36.976	Bulgar :	1635
Rum :	11.073	Kazak :	751
Ermeni :	3.879	Muşevî :	—
Katolik :	116	Kıptî :	—
Protestan. :	48	Enebi :	—
		Yekûn	<hr/> 54,478

Bu suretle (Kazak), o devrin otoritelerince bir din veya mezheb adı olarak da karşılanmış görünmektedir"¹².

İşte Osmanlı Devrinin "Salnâme" lerinden mevzu ile alakalı hususlar bundan ibarettir.

Alman coğrafyacısı Philippson'un, Dr. Petermanns'ın 1914 de neşrettiği "Mitteilerngen... — Tebliğler" m 177, 180 N. hularında (Reisen und Forschungen im Westlichen Kleinasien) başkkl raporları Manyas kazaklarına geniş yer ayırmıştır.

2 — Kronolojimizde ikinci cemaati Kars Rusları, yani Malakanlar teşkil ediyor. Birinci ve üçüncü cemaate nisbetle bu cemaatin hususiyeti şudur: Malakanlardan muhacir diye bahsedilemez. Zira önceleri buldukları Saratov'da XIX. asrın başında Moskova ile ihtilâfa düşen bu cemaat, Kars'ı elinde bulunduran Rusya içinde sürgün olarak bu çevreye iskân edilmişlerdir. Ancak 1918 den sonra Kars'ın milli sınır içi-

ne alınması ile "Türkiye'de İslav Muhacirleri" başlığı altında bahis mevzuu edilebilirler.

Kars Rusları hakkında bilgi veren Türkçe kaynak pek azdır. Bizim bildiklerimize göre ilk defa bir ziraat profesörümüzün mesleki alâka ile yaptığı bir kaç işaret karşısındayız. Cumhuriyetin ilk yıllarına ait olan bu işaretlere göre "Malakan, Kafkasya ve Ukrayna'dan gelen İslav ve Ortodoks olmayıp kendilerine mahsus din ve âdetlere mâlik bulunan bir kavmin adıdır. Bunlar Ukrayna'dan sığırların da beraber getirmişlerdir.. Bu sığırlar Erzurum havalisine kadar intişar etmiştir. Ukrayna'dan getirdikleri bu *bakariye*'nin *simental* ve *şoviç* ırkları ile tesalübünden Malakan inekleri meydana gelmiş olup.. şarki Anadolu içerlerinde müteşirdir"¹³.

Kars çevresindeki İslav muhacirleri hakkında, Türk sosyoloji dünyasının yüzünü ağartan, fakat henüz basılmamış bulunan ve Erzurum Üniversitesi Ziraat Fakültesi öğretim heyetinden Dr. Orhan Türkdoğan tarafından hazırlanan bir eser gerek bu konuşmamızda, gerek aynı konu etrafında daha sonra yapmayı düşündüğümüz ikinci tamamlayıcı konuşmada bana ve dolayısıyla sizlere rehberlik edecektir¹⁴.

Bizim mahallinde Dr. Orhan Türkdoğan ile Enstitümüz adına yaptığımız müşahedeler, Malakanların Rusyaya avdetinden sonra vâki olduğu için sadece ekolojik çevreyi görmeğe yaramıştır.

Dr. O. T., ilham aldığı en yeni sosyoloji metodlarından faydalanma suretiyle Kars çevresindeki İslav cemaatinin maddî ve mânevî kültürünü inceliyor. Maddî kültür kadrosu içinde cemaatin ekonomik hayatı, benzer araştırmalar için rehber olabilir¹⁵. Size yalnız, cemaatin nüfusu hakkında müellifin verdiği bilgiyi nakledeceğim.

1960 sayını neticelerinden ve yerindeki incelemelerden anlaşıldığına göre çevredeki üç Malakan köyünde yerli ve İslav nüfusun dağılışı şöyle görünüyor:

Köy	Hane (Malakan)	(Hane (yerli))	Nüfus
Yalınçayır	84	38	950
Atçılar	61	1	130
Çalkavun	25	1	625

Dr. Orhan Türkdoğan bu üç köyü, araştırma sahasını doğrudan doğruya mahallinde müşahedeye tâbi tutma, gruplarla temasa geçme ve iç, dış davranışlarını yoklama... ve nihayet "Malakanların maddî ve mânevî kültürlerini analitik bir araştırmaya bağlama" kaidelerinin rehberliği ile incelemiştir¹⁵.

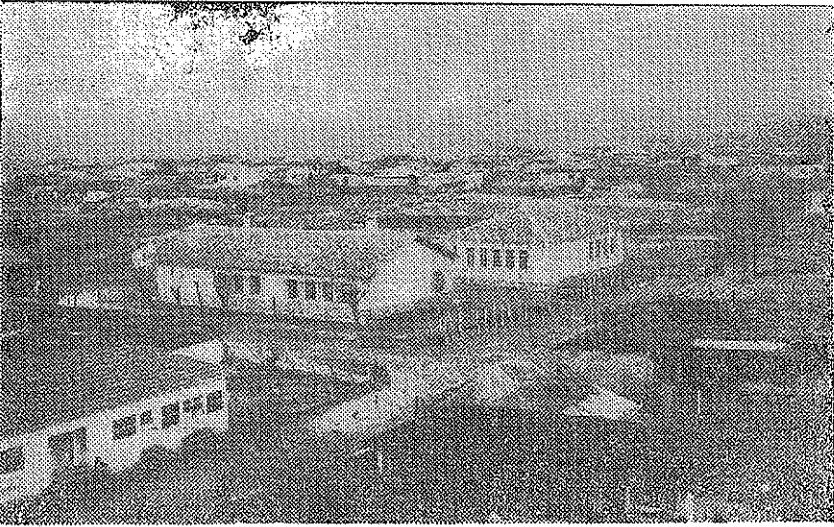
1880 de Rusyanın içinde sürgün olarak Türk-Rus sınırı üzerinde iskân edilen bu cemaati, bir müşahidin 1928 de "İslâv'dan ayrı bir kavim" olarak karşılması, ırkî ve lisanî bakımdan yanlış ise de sosyal müesseseler itibariyle dikkati çekecek mahiyettedir¹⁶. Gerçekten cemaatin dinî itikad ve örfleri, büyük İslâv kitlesinin Ortodoksluğundan büsbütün başkadır. Bu dinî örflerin eskiliğini pek bilmiyoruz. Muhteva itibariyle İncil, Tevrat ve Zebur'dan alınmış unsurlara mâlik görünüyor. Bu unsurları tahlil eden bir genç sosyoloğumuz "Malakanları Hıristiyan saymanın imkânsızlığı" m ileri sürmektedir¹⁷. Bir başka sosyoloğumuz, yerinde yaptığı müşahedeler ve soruşturmalar sonunda bu unsurlara Kur'an'ı da ilâve ediyor: "Malakanların dinî Hıristiyanlıkla Yahudiliğin, belki de Müslümanlığın tesirlerini ihtiva eden bir terkipten ibarettir"¹⁸.

Her halde resmî din müessesesi ile çatışan tarafları bulunan ve adına *Güneş Dini* denen sistem içinde vücuda gelmiş bir bid'at, cemaat içinde bir ihtilâfa meydan veriyor. Mukaddes mahiyeti bulunan "Moloko - Süt" her gün içilirken yeni bid'at, haftada iki gün süt orucu tutulmasına lüzum gösteriyor. Çıkan ihtilâf üzerine 1842, 1858 yıllarında Sibiryâ'ya sürgün edilmişler, kısmen de Türk-Rus sınırı üzerindeki Zohrap köyüne ve civar köylere yerleştirilmişlerdir. Birinci Dünya Harbi sonunda eski sahibi Türkiye'nin hudutları içine giren Kars'da, 1961 de Rusya'ya avdetlerine kadar yaşamışlardır¹⁹.

3 — Akşehir çevresindeki İslâv cemaatinin Türkiye'ye muhaceret tarihi hakkında ne müphem, ne de sarîh bir bilgiye sahip değiliz. Konya "Salnâme" leri 1882 de bunların Akşehir gölü kenarına iskân edildiğini, bu iskân mahalline de "Kazak Köyü" adının verildiğini kaydediyorlar²⁰. Aynı kaynaklar, sıtmanın bunlar üzerindeki kırıcı tesirinden bahsediyorlar²¹. Bu cemaat acaba 1883 de Manyas çevresine iskân edilenlerden daha sonra kopmuş bir parça mıdır? Mevzu üzerinde Manyas İslâvları vesilesiyle duran bir sosyoloğumuz bu kanaattedir²². Fakat bizim yerinde soruşturmalarımız, merkezî bakımdan bir farkın bulunduğunu, mamafih bu farkın Kars çevresi İslâvları ile Manyas İslâvları arasındaki fark kadar radikal ve ayıncı olmadığını belirtmektedir. Bir tahmine göre vaktiyle Türkiye'ye gelen Manyas Kazakları gibi Beserabya'ya yerle-

Enstitü Heyeti Malakan Köylerine giderken Ani Harabeleri önünde

Kocagöl'ün Umumi görünüşü (Foto : Şevket Uysal)

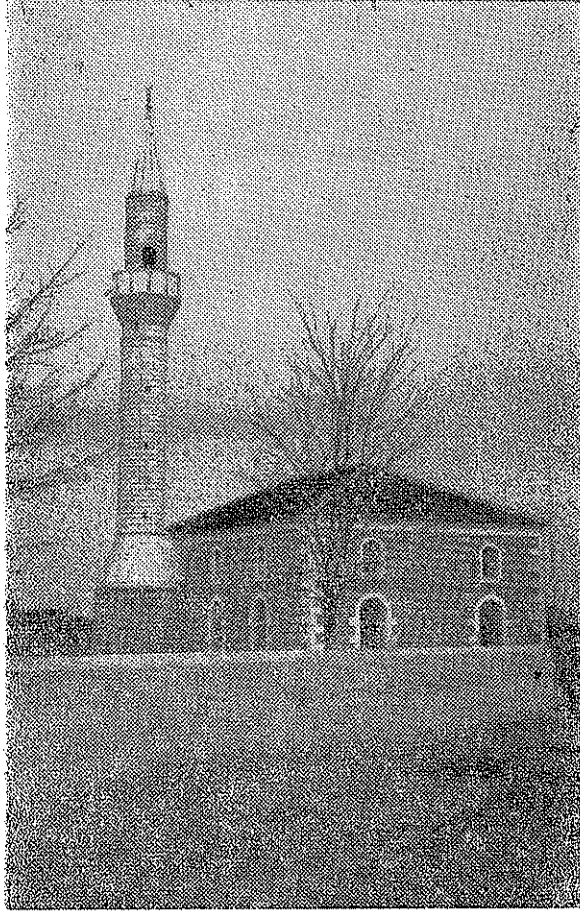
şen Kazaklardan küçük bir kısım 1883 de muhaceret etmişler ve buraya iskân edilmişlerdir²³. Manyas ve Akşehir Kazakları ile yakından temas, iki tafenin aynı ırkı ve dinî camiaya mensubiyetini gösteriyorsa da aralarında her hangi bir kabile tesanüdünü belirtmiyor. Aksine olarak dinî telakki, yaşayış tarzı bakımlarından karşılıklı antipatilerin mevcudiyeti sezilmektedir.

Akşehir Islâvlarına ait bir levhayı biraz sonra konuşmanın umumi neticesine temas ettiğimiz zaman size göstereceğim.

İşte bu suretle Türkiye'nin üç köşesinde vaktiyle iskân edilmiş Islâv cemaatleri hakkında — 1961 ve 1962 de Sovyet Rusyaya avdetleri ve aktüalite olmaları vesilesiyle — yaptığımız konuşmanın sonuna gelmiş bulunuyoruz. Türk mühaceret sosyolojisi için çok alâka çekici içtimâî hâdise karşısında kaldığımızı takdir edersiniz. Yalnız bizim kendi sosyoloji dünyamız için değil, konu etrafında yabancı dillerle araştırma yapıldığı zaman bütün sosyoloji âlemi için enteresan sayılacak bir mevzu! Rusyaya veya Amerikaya göçün neticelerini takip edecek olanlar için bu enteresanlık daha da enteresan olacaktır. Zira bu cemaatler liberal bir rejimin dinî ve iktisadi hürriyetlerinden ayrılıyor ve komünist bir rejime koşuyorlar. Bu takdirde başlarından geçecek macera ne olacak? Amerikaya gidenlerin durumları nasıl bir manzara gösterecek? Biz yalnız bu mühacirlerin Türkiye'den yaklaşan ayrılmalarına kadarki olup bitenleri tasvir ettik. Hemen her sosyoloji kolu bu tasvir için kendisine ait köşeyi kapabilir. Zira çok zengin ve renkli bir tasvir karşındayız. Meselâ din sosyolojisi, meselâ entegrasyon (yani temsil, tamamlama, eritme, kaynaştırma) denen hâdisenin sosyolojisi, meselâ aile sosyolojisi, meselâ cemaat ekonomisi... illh. Bunlara yıl sonunda bir daha ele alacağımız "Türkiye'de Islâv mühacirleri" bahsi münasebetle yine dönebiliriz. Bu konuşmamızın sonunda yalnız aile ve sınıf sosyolojileri ile ilgili bazı hususlara işaret etmek istiyorum.

Aile müessesesi hukukta olduğu gibi sosyolojide de şu iki madde üzerinde incelenebilir:

- 1) Nişanlanma,
- 2) Evlenme.

Kocagöl Camii

(Foto : Şevket Uysal)

Sosyoloji bakımından buna

3) Nişanlanma ve evlenmenin örfleri ve düğün âdetleri de katılmaktadır.

1) Türk ve Müslüman bir çevrede üç İslâv adası.. Bu üç adada kapalı bir cemaat hayatı yaşayan Ruslar arasında nişanlanma ve evlenme sıkı bir endogami kaidesine dayanır. Hattâ üç cemaatin kendi aralarında da ekzogamiye pek yer verilmez. İki Rus cemaati arasında nâdir bazı evlenmeler görülmüştür: *Manyas ve Akşehir Kazak cemaatleri*. Konu ile alâkalı kıymetli bir araştırmada “kız oğlan beşikte iken nişanlanma”nın da görüldüğü kaydedildikten sonra mukayeseli aile sosyolojisine yardım olmak üzere bu çeşit nişanlanmaların İndonezya’da aile kültürünün temelini teşkil ettiğine, hattâ eski Türklerde ve şimdi de Anadolu’da “beşik kertme” âdeti adı altında görüldüğüne, yalnız gittikçe zayıfladığına işaret olunmaktadır²⁴.

Kocagöl İslâvları arasında bulunduğum günlerde bu gibi beşik nişanlanmalarının azaldığı ve gittikçe kıymetten düştüğü söyleniyordu. Fakat kanunî evlenme yaşından çok evvel nişanlanmaların ve evlenmelerin imkânı, bilhassa göç işinin ortaya çıkmasından bu yana fazlasiyle artmakta, hattâ “yedi göbek yaşağı” na dahi tecavüz edilerek derhal evlenmeye gidilmektedir²⁵.

2 — Aynı endogamik zihniyet, tabiatıyla evlenmede de cereyan edecektir. 1926 tarihli Türk Medenî Kanunundan evvel her hangi bir yaş kaydı aranmadan sadece klisede yapılan uzun merasimli dinî nikâhların arkasını günlerce devam eden düğünler takip ederdi. Fakat 1926 dan bu yana Kazaklar Medeni Kanunumuz esaslarına son derece dikkat etmekte ve medenî nikâhı dinî nikâhtan evvel akdeylemektedirler. 1956 da Manyas Kazaklarının evlenme âdetlerini inceleyen bir araştırma medenî nikâh akitlerinin Kocagöl Köyünün bağlı olduğu Şevketiye Nahiyesinde yapıldığını kaydediyorsa da bizim müşahedelerimizin yapıldığı tarihte — ki 1962 senesi ortalarına rastlıyor — akitlerin Kocagöl köy muhtarlık odasında muhtar, muhtar kâtibi ve dâvetiler huzurunda yapıldığı görülmüş, hattâ yaklaşan göç dolayısıyla yaşları müsait olmayan bir İslâv çiftinin mahkeme kararıyla akitlerinin yapılmasında tarafların ve muhtarın nâzıkd âveti üzerine bizzat bulunmuşluklarımız imkânı dahi hâsıl olmuştur.

3 — Kocagöl İslâvları hiç bir evlenmeyi düğünsüz bırakmamaktadırlar. Esasen bu düğünler pek az tabakalaşmış olan Kazaklar için çok fark etmiyor.

Düğünler üç merhalede cereyan ediyor.

a) *Kadınlar toplantısı:*

Yan yana dizilen masalarda nikâhli erkeğin tarafından olan kadınlar yer alıyorlar. Bunlara hizmet kız tarafının mensubu olan kadınlara düşüyor. Kaynağa masa ortasında oturmaktadır. Karşısına güvey, çok itaatli bir edâ, hattâ bazı ânlarda başını masa altına sokma ve çıkarma davranışları gösterir. Bizim şahit olduğumuz böyle bir davranışın "hayatım boyunca kıza ve kız tarafına itaat" mânasına geldiğini Kırım Türklerinden olup Kocagöl'e yerleşen Ayşe Hanım düğünü temaşa ederken söylenen şakrak türkülerin tercümelerinden çıkarmış ve bize anlatmıştı. Jestlerle kafiyeli sözler esasen bu bakımdan birleşmektedir. Gece geç vakitlere kadar devam eden bu ilk günün şarap ve bira sarfiyatı diğer ziyafet maddeleri masraflarını kat kat aşmakta, her düğün Manyas, Gönen ve Bandırma'dan Kocagöl'e şarap ve bira kasalarının akınına meydan vermektedir. Düğünün yapıldığı bahçede yanındaki Kazakların anlattığına göre başka zamanlar daha zengin düğünler olurmuş.

b) *Erkek ve kadın toplantısı:*

Birinci toplantıda erkek, hizmet gören ve bir düziye dans eden be-kâr kız ve delikanlılar arasında dolaşır. Fakat ikinci toplantı delikanlının evinde erkek ve kız taraflarının bütün erkek ve kadın akrabaları ve dâvetlileri bir araya gelir. Gelin bu toplantıda, bundan evvelki toplantıda güveyin oynadığı rolü oynar ve bu bir nevi karşılık teşkil eder.

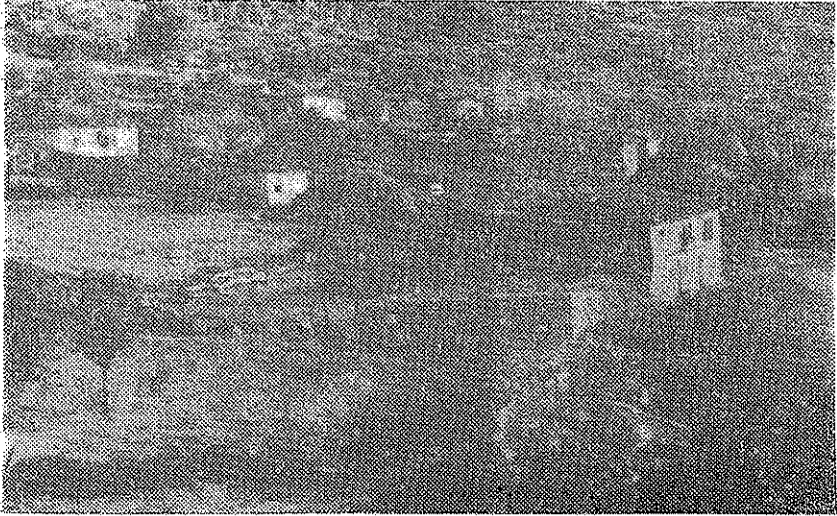
c) *Erkek toplantısı:*

Bu son toplantı yalnız her iki tarafın erkeklerine mahsustur ve âdetta merasimin bir nevi finalini teşkil etmektedir.

4 — Türkiye'de İslav mühâcîrlerinin aile müessesesiyle alâkalı bir başka mühim mesele: *Göbek meselesi*. Rusyaya göç haberleri münasebetiyle matbuatımızda da bir hayli neşriyata vesile teşkil eden "yedi göbek aşağısında evlenme yasağı", kapalı cemaat hayatının ekzogami-

Bir Kocagöl Kazak ailesi Manyas Tapu Dairesinde satış muamelelerini takip ediyor.

Kocagöl'e yakın bir Türk Köyü . Deveköyü.

ve, yani göbekler dışı evlenmeye sevketmiş ise de buna hem İslâv cemaatinin ve hem de içinde buldukları İslâm cemaatinin yol açmadığı iddia edilmiştir. Bir aralık Ortodoks İslâvlar, Ortodoks Rumların Fenerdeki dinî otoritesinden beş göbeğe kadar iname müsaadesi almış, kısmen de tatbik edilmişse de zamanla bütün cemaat birbirine akraba olmuş, endogamik akidenin tatbiki imkânsız hale gelmiştir. Öte taraftan birbirleriyle ara sıra ferdi temaslarda bulunan üç İslâv cemaati, mezhep ihtilâfları yüzünden birbirlerine yaklaşılamamışlardır. Her üç cemaatin birbirleri hakkındaki antipatik telâkkilere Kocagöl ve Akşehir Kazaklarıyla vâki şahsî görüşmelerimizle biz de vâkif olduk. Bununla beraber biraz aydınlanmış İslâv mühacirleri bu manianın — yani cemaat içinde evlenmenin göbekler ve kuşaklar yüzünden imkânsız hale geldiği, bu yüzden Rusyaya dönmenin zaruri olduğu rivayetinin — Türkiye'yi terketmeyi icap ettirmeyeceği, göçün daha başka sebepleri olduğunu ileri sürüyorlar. Rusyaya sempati beslemiyen Türkiye İslâvları ki — bunlara kendi aralarında "Amerikacı" deniyor — bu "başka sebepler" in hepsinin. Sovyet propagandasının papazlar eliyle büyütülmesine ve Sovyet Rusyasını dünya cenneti olarak tanıtmalarına bağlamaktadır²⁶.

5 — Antroponimik bir mesele olarak şunu da kaydedelim. 1926 dan önce kendi cemaatleri içinde cereyan eden dinî nikâh kadını ve erkeği kendi öz adlarıyla muameleye tâbi tutmakta idi. Fakat 1934 tarihli soyadı kanunumuzun gelişigüzel soyadı uydurma ve dağıtma işi, Türkiye'deki Rus cemaatlerine de tatbik edilmiş, onlar da bütün Türkiye nüfusu gibi nüfus dairelerince keyfi şekilde hazırlanan kelimelere göre "Soyadlandırılmış" dır. Bu hâdise 1962 deki göç hazırlıkları esnasında yani 28 sene sonra garip şekilde alt-üst olmuştur. Şöyle ki: Rusya'ya dönmek için şimdiden pasaport alan İslâvlara İstanbul Sovyet Konsololuğu vize verirken türkçe veya türkçe olduğu zannedilen soyadları yerine rusça soyadları takmıştır.

Bu üç İslâv cemaatinden üçüncüsünün, yani Akşehirdeki Kozak veya Kazak adlı köydeki İslâvların rusça adlarını ve 1934 de kendilerine takılan soyadlarını görüyorsunuz. Bunlar Rusyada bulunduğu zaman aile ismi müessesesi tanzim edilmiş şekilde mevcut değildi; tıpkı Türkiye'nin şehirli nüfusunda olduğu gibi özadlarıyla anılırlardı. Eğer bulunsaydı, Türk otoritesi bunlara listeler üzerinden yeni soyadları takma lüzumunu hissetmez, meselâ Rumlar ve Ermeniler, hattâ bir kısım Yahudiler gibi kendi örflerinin yarattığı aile isimleriyle kalırlardı. Cedvel köydeki 39 Kazak ailesinin 29 soyadına sahip olduğunu gösteriyor. Bu

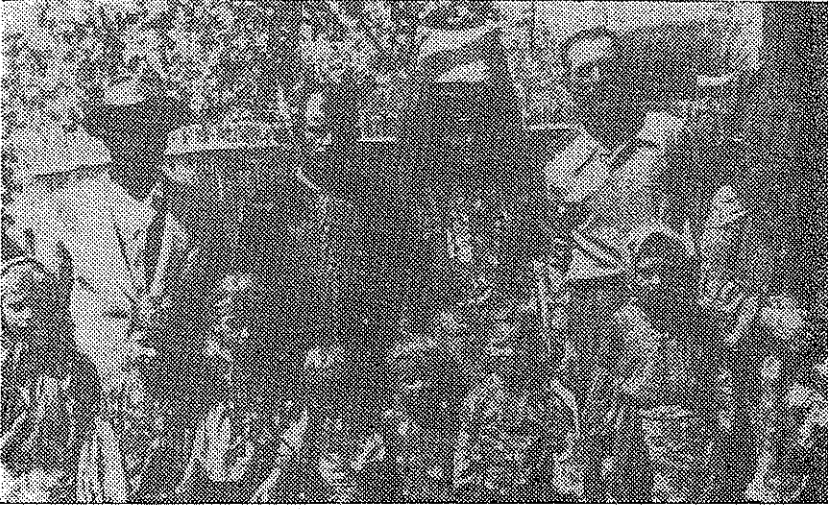
39 aileden (X) işaretli olan 9 aile Rusya için, 30 aile Amerika veya Kanada için hazırlanmaktadır. Rusyaya gidecek olan dört *Turna* soyadlı aile ile *Avcı*, *Cam Endamlı*, *Kamış*, *Kavak* soyadlı ailenin pasaportlarındaki Sovyet vizesinde bu soyadları silinmiş, yerlerine rusça kelimeler konmuştur. Konsolosluğun bu değiştirmeyi neden yaptığını, bir direktifle hareket edip etmediğini, yeni rusça soyadlarını nasıl seçtiğini soruşturmalarımıza rağmen anıyamadık²⁷. Amerika'ya gidecek olanların bu yönden nasıl bir muameleye tâbi tutulacakları bilinmiyor. Bu hususta tamamlayıcı mâlûmatı ikinci konuşmamıza bırakıyoruz.

Aile adı dolayısı ile Akşehir kaymakamlığının ve köy muhtarlığının bizim için hazırladıkları bu cetvel, aynı zamanda içtimai sınıf ve tabakalar sosyolojisinin "Stratification - Stratifikasyon, sınıflaşma, tabakalaşma" dediği hâdiseyi de 40 evli bir İslâm cemaati içinde görmemize yarayabilir:

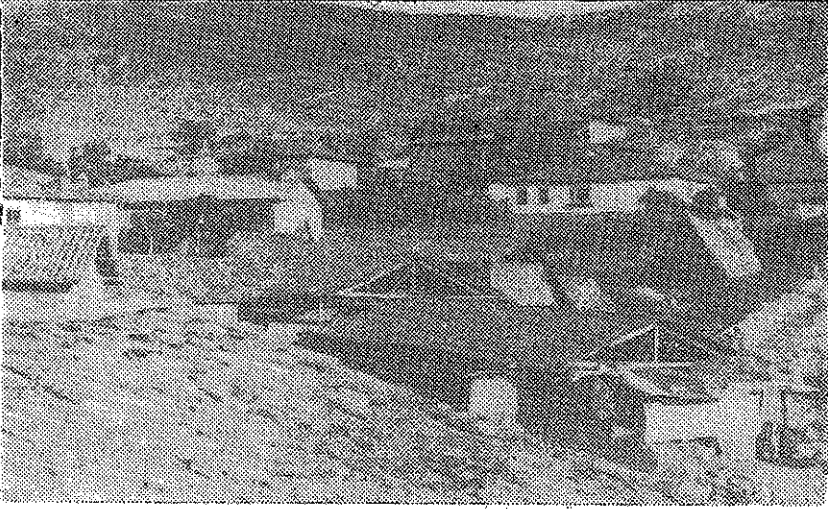
Daha ziyade *tabakalaşmanın* tesbitine yarayacak bir iktisadi varlıklar merdiveni karşındayız. Bu merdivenin basamaklarında bulunan ailelerin durumları:

1 — Topraksız:				: 3 Aile
2 — 15 Dönümden	50	ye kadar	:	8 "
3 — 50 "	100	" "	:	12 "
4 — 100 "	200	" "	:	11 "
5 — 200 "	500	" "	:	5 "

Kars ve Manyas çevreleri İslâvlarının toprak mülkiyeti basamaklarını hatırlatan bu levha üzerinden ikinci konuşmamız esnasında duracağız. Şu kadarını söyleyelim ki çizdiğimiz levhanın 3. sünden ve 2. sinden hiç bir Kazak, 4. sünden 4, 5. sinden 1 aile Rusya'ya avdeti tercih etmiş, topraksızlardan ve 50 dönüme kadar toprağı olanlardan hiç bir Rus Sovyetler Birliğini seçmemiştir. Tersine olarak 4. ve 5. tabakadan 200, 300, 500 dönüm sahipleri Rus vizesi almışlardır. Böylece 5 e ayırdığımız Kazak *Strata*'larından topraksız üç aile ile daha ziyade orta tabakayı temsil eden 27 aile Amerika'ya gitmeğe hazırlanmaktadırlar. Hâdise üzerinde bilâhare yine duracağız²⁸.

Kocagöl'de Kazak Güvey ve sağdırlar
(S. D. nden)

Dereköyünden bir manzara
(S. D. nden)

Akşehir'deki "İslâv-Kazak" ların Rusya ve Amerika'ya göç arifesindeki iktisadi durumların gösterir tablo.

Sıra No	Adı, soyadı	Tarla (Dönüm)	Ev (oda adedi)	Hayvan sayısı			
				(At)	(Sığır)	(Koyun) (Çocuk)	
*1	Efrem Turna	100	9	2	2	12	8
*2	Hırıška Turna	75	4	2	3	—	8
3	İrmey Turna	90	3	2	2	—	3
*4	Yuvan Turna	100	4	2	3	60	3
5	Timnka Turna	100	3	—	2	—	3
6	Vasil Alagöz	120	5	2	9	—	6
7	Yako Kamaş	30	3	—	—	—	4
8	Artun Göktaş	80	3	—	—	—	4
9	Ahey Göktaş	90	6	2	2	—	3
10.	Paropon Göktaş	40	2	—	—	—	4
11	Pirfil Boru	120	5	—	1	—	3
12	Foti Karayel	20	4	—	—	—	4
13	Hırıtkah Avcı	15	3	2	2	—	4
14	Astafey Alkan	—	3	—	1	—	1
15	Panfil Cam	—	3	—	—	—	2
16	Vasil Yakuş	120	3	1	2	—	4
17	Astefey Kaya	120	6	2	4	12	5
18	Fidur Yakuş	40	3	2	2	—	2
19	İpsişka İlis	60	3	2	2	—	—
20	Tiyan Ayhan	120	7	3	4	20	3
21	Milka Kamaş	120	3	2	1	—	5
22	Tırahim Avcı	50	3	2	2	—	5
23	Livor Cam	300	5	3	4	—	5
24	Timofey Biçer	130	4	3	3	—	1
25	Fetka Kamaş	50	3	1	1	—	4
26	Fiyon Boru	50	5	—	2	—	3
27	Arkip Cam	250	5	3	4	—	7
*28	Avriyan Avcı	500	6	4	6	50	6
29	Luvan Londra	80	2	3	—	—	3
*30	Petro Cam (+)	200	10	4	5	—	8
31	Yako Kartal	70	3	—	1	—	5
32	Yuvan Aayhan	80	3	—	1	—	4
*33	Noum Endamlı	80	3	—	2	—	3
*34	Vikul Kamaş	120	3	2	2	—	2
35	Hırışka Oral	—	—	—	—	—	2
36	Kinilo Kartal	60	3	—	1	—	1
37	Radıvan Akbalık	60	3	2	2	—	1
*38	Filot Kavak	80	5	2	3	—	1
*39	Arina Turna	300	4	3	4	60	6

(+) Yalnız bu aile nin bir traktörü vardır. Hepsı 9 aile.

(*) İşareti Rusya'ya gidenlere aittir.

Aynı tabakalandırma denemesini Kocagöl İslâvları üzerinde, fakat bir başka ölçü ile yapacağız: *Salma Cedvelleri*. Karşınızdaki levhada gördüğünüz bu üç cedvel göçten evvelki Kocagöl'ün insan varlığı, bu varlığın köy "Salma" larına katılma dereceleri — salma cedvelinde bu dereceler "boy" diye gösterilir —, nihayet köyün Türk nüfusu yanında kalabalık Rus nüfusu, bunlara 1934 de takılan soyadları... gibi hususlar hakkında bir kaynak mahiyetini hay zolan, köy muhtarlığınca bizim için hazırlanan ve 1960 yılını aksettiren bir listeyi buraya geçirmeği her bakımdan faydalı buluyoruz.

Salma boyları 20, 15, 10 lira verenler olmak üzere üçe ayrılıyor:

1 — BİRİNCİ "BOY" A GİRENLER : 20 LİRA VERENLER

N. Adı ve Soyadı

- 1 Marku Sağlam
- 2 Kamil Aldemir
- 3 Mihal Akyıldız
- 4 Hırışka Arslantaş
- 5 Osman Kürt
- 6 Yuvan Okşit
- 7 Ligor Baykara
- 8 Vasil Sağlam
- 9 Aktif Baştürk
- 10 Lehin Bayhan
- 11 Cevdet Terzilei
- 12 Salih Efe
- 13 Alaksandina Pars
- 14 Todri Baran
- 15 Kırıyako Bayer
- 16 Memiş Oktay
- 17 Haraske Özdil
- 18 İsaka Güven
- 19 Ömer Üçün
- 20 A. Osman Aydın
- 21 Averka Arslantaş
- 22 Trifun Uslu
- 23 Hırışka Özdemir
- 24 Yuvan Çavdar
- 25 Todri Çelik
- 26 Mehmet Karanfil
- 27 Osman Yılmaz
- 28 Safra Baran
- 29 Kandıraşka Saltan

N. Adı ve Soyadı

- 30 Dimitri Varol
- 31 Dimo Balbay
- 32 İbifun Özdil
- 33 Matfey Tiryaki
- 34 Eske Özdemir
- 35 Alaksa "
- 36 Simaşka Gün
- 37 Mustafa Boz
- 38 Serhi Bayhan
- 39 Todri Gül
- 40 Makey Biray
- 41 Hileley Yavuz
- 42 Zaharka Baykara
- 43 Trışka Akdeniz
- 44 İlya Baran
- 45 Semka Baykara
- 46 Mifot Yıldırım
- 47 Petro Bayandır
- 48 Yuvan Balbay
- 49 Yavurka Kartal
- 50 Zahar Değirmenci (1)
- 51 Maksim Derin
- 52 Osman Koyuncu
- 52 Leleyka Akyıldız
- 54 Hüseyin Koyuncu
- 55 Şaban " (2)
- 56 Todri Balbay
- 57 Dimo Pars

Bayyazar: Av. ŞEMSI ARAN
Yıl: 15 EYLÜL
Sayı: 4087 15
PİYATI CUMARTESİ
10 Kuruş 1962

GÜRSES

Kurucusu : VEDAT ÖRÜÇ
Sahibi : ARMAĞAN ARAN
M. Müdür: ŞEMSI ARAN
Diziliği ve Basılılığı: ...

GÜRSES BASIMEVİ

Hükümet Cad. No 16 Tel. 54
B A N D I R M A

Prof. Fındıkoğlu
Kazaklar
Köyünde

İstanbul üniversitesi
sosyoloji profesörü Fındık
oğlu incelemeler de bulun
mak üzere gitmiş olduğu
kazaklar köyünden done
rek şehrimiz tarihile İstan
bul'a geçmiştir

Dört saat şehrimizde
kalan ve bu müddet zar
fında arkadaşımız ile de
görüşen Fındıkoğlu tekni
lerini bir kiteda toplaya
caktır.

Hak güder, Doğru yazar, Pazartesinden haric hergün
BANDIRMA'da çıkar, tarafsız siyasi gazete.

Kazaklar Göçü

Rus gemisi limanımızda bekleniyor - Yolcular
hazırlıklarını tamamladılar

Manyas (Kocagöl) özel
Rusya yolcuları Don
Kazakları hazırlıklarını
bitirmiş bulunmaktadır.
Köyde bunnla ilgili ha
zirlikler hemen hemen bi
tirilmiş bulunmaktadır.
Ayrıca, yurdumuzda 277
yıldan beri ikamet etmek
te olan Danski'ler son dü

yundaki Rus gemisi, bu
gelişimi iki gün tehir et
miştir. Buna sebep olarak,
Manyas ilgililerinin gerek
li iznin tamamlanmamış
olmasıdır.

Kocagöl'ün bu sarı be
nizli insanları en geç 22
eylül tarihine kadar lims
nimıza gelecek Gruzia isim
li Rus gemisine binmiş
olacaktır

Manyas Kazaklarına ait değerli bir röportaj neşreden Bandırma Gazetesi GÜRSES'den bir parça

N. Adı ve Soyadı

- 58 Yuvan Bayar
59 Hasan Öztürk
60 İbrahim Tunah
61 Salim Öztürk

N. Adı ve Soyadı

- 62 Cemâli Baştürk
63 Leferka Gün
64 İlyas Uçkan
65 Kiryako Taş

II — İKİNCİ "BOY" A GİRENLER: 15 LİRA VERENLER

1 Kamil Yalım	35 Artimon Birgül
2 Yuvan Akyol	36 Kozma Akyıldız
3 Yuvan Duran	37 Yakuşka Balbay
4 Yuvan Bayhan	38 Tırışka Karabulut
5 Dimitri Duran	39 Artimon Güzel
6 Todri Filiz	40 Akim Karayel
7 Lerion Kartal	41 Vikil Tutuş
8 Aziz Kahraman	42 Denizka Baran
9 Hasan Karanfil	43 Finya Duran
10 Kandiraşka Birgül	44 Ahmet Uymaz
11 Nifonti Balbay	45 Pantiley Dinç
12 Kirilka Çavdar	46 İstifon Dinç
13 Dimo Bayhan	47 Rayku Baran
14 Petro Üstündağ	48 Yuvan Erdemir Küçük
15 Karani Tetik	49 Salih Urgan
16 Osman Demircan	50 Tırandefil Altaş
17 Yuvan Karabulut	51 Hüseyin Efe
18 Dimo Bakaç	52 Burhan Kurban
19 Abram Saltan	53 Yuvan Güzel
20 Abram Albay	54 Veske Yavuz
21 Vasil Akyöl	55 Zakarya Ataman
22 Efrem Akyol	56 Ahmet Zihni
23 Filip Albay	57 Sileyka Akay
24 Vasil Kartal	58 Kırilka Balbay
25 Fiofin Akay	59 Yermilka Balbay
26 Antipka Erdemir	60 Yuvan Bayer Kıpışık
27 Roman Çelik	61 Yuvan Yavuz
28 Yuvan "	62 Dimo Yavuz
29 Yuvan Okşit	63 Yakuşka Kamar
30 Telat Oktay	64 Yuvan Baran
31 Mehmet Buluşlu	65 Harlamba Gün
32 Vasil Gümüş	66 Lazari Akay
33 Yuvan Dinç	67 Filip Kamar
34 Manul Duran	68 Ahonke Dalkakıran

III — ÜÇÜNCÜ "BOY" A GİRENLER: 10 LİRA VERENLER

N. Adı ve Soyadı

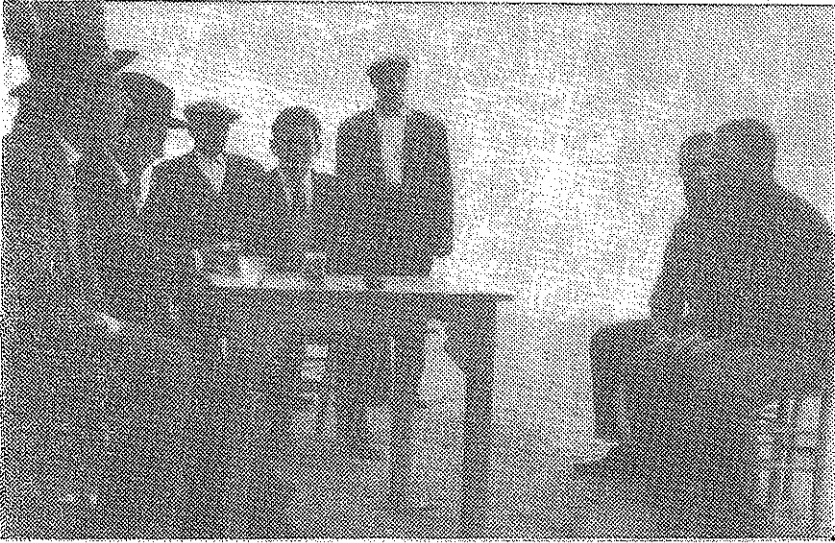
- 1 Tırandefil Altaş
- 2 Taraska Ataman
- 3 Yuvan Çeik
- 4 Sidorka Filiz
- 5 Mehmet Kaya
- 6 Afonüz Özkan
- 7 Bekir Akılı
- 8 Fedut Taş
- 9 Recep Dural
- 10 Toma Kanyılmaz
- 11 Kıpriyan Gün
- 12 Süleyman Can
- 13 Hasan Kaya
- 14 Anna Balbay
- 15 Marya, Karadeniz
- 16 Hamza Adlan
- 17 Ali Baş
- 18 Halit Aldemir
- 19 Mustafa Oktay
- 20 Vili Fidan
- 21 Rübi Efe
- 22 Miha! Keskin
- 23 Fehim Kaya
- 24 Halil Nizam
- 25 Pavli Bayar
- 26 İstifun Gümüştün
- 27 Mehmet Gündüz
- 28 Andirya Çelik
- 29 Kırılka Sağlam
- 30 Mustafa Yaiım
- 31 Mustafa Can
- 32 Anna Balbay Büyük
- 34 Ahmet Adı Güzel
- 35 Filimon Lav
- 36 Ali Arslan
- 37 Yuvan Oral Çolak
- 38 Ömer Öksüm
- 39 Veysel Çetin
- 40 Yusuf Erol
- 41 Ebazer Yılmaz
- 42 Hüseyin Erol

N. Adı ve Soyadı

- 43 Ahmet Adak
- 44 Zahar Batu
- 45 H. İbrahim Ceylan
- 46 Mehmet Özcan
- 47 Mustafa Çakır
- 48 Rıza Çetin
- 49 Halil Altın Taş
- 50 İbrahim Balkan
- 51 S. Ahmet Cevik
- 52 Ahenke Dalkakıran
- 53 Hasan Çakan
- 54 Ali Akbaş
- 55 Hırışka Dalkakıran
- 56 Harlamba Kartal
- 57 Mehmet Kaya
- 58 Salim Akbaş
- 59 Ahmet Uçkan
- 60 Hüsmen Kurt
- 61 Abtullah Kurt
- 62 Memiş Kenar
- 63 Ahmet Dikbaş
- 64 Musa Çakır
- 65 Mustafa Keşkek
- 66 Mustafa Yumurtacı
- 67 Adil Balkan
- 68 Marya Balbay
- 69 İsmail Karagöz
- 70 Ahmet Kurban
- 71 Simyun Kamar
- 72 Miha! Kamar
- 73 Alaksi Üstündağ
- 74 Efrem Bayer
- 75 Alesi Özdil
- 76 Ehimka Aitaş
- 77 Avram Karataş
- 78 Hırışka Karataş
- 79 Mahmet Kurban
- 80 Salih Sölen
- 81 Simaşka Kamış
- 82 Mikişka Okşit
- 83 Yavurka Oral
- 84 Arif Yaman

Akşehirde Kazaklar Köyü İlkokul talebeleri öğretmenlerle
— Bu fotoğrafta Kazak ve Türk çocukları bir arada —

Akşehirde Kazaklar Köyünde Kazaklarla bir görüşme

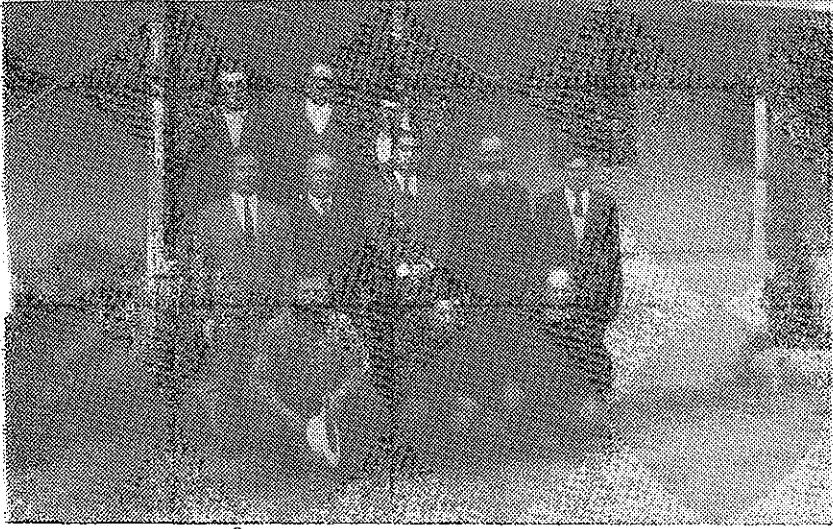
Köyde "Salma"ya tâbi tutulan 146 "baş"tan 71 i Kazak, 41 i Türk. Bunların Salma boylarına göre dokümü şu rakamları veriyor :

Boy	Türk	Kazak
I	18	47
II	10	58
III	43	41
	<u>71</u>	<u>146</u>

Eğer Muhtarlık tarafından salman salma miktarı bir servet ölçüsü olarak ele alınırsa muhacir Rusların Türklere nisbetle daha varlıklı oldukları neticesine varılabilir. Köydeki soruşturmalarımızda aynı neticeye uygun cevaplar veriliyor. Bu cevaplar sebep sorma ile tamamlandığı zaman alman ikinci cevaplar, Kazakların son bahardan ilkbahara kadar balıkçılık için "gurbete çıkmaları ve para getirmeleri", "Kadınlarının son derece çalışkan oldukları"... merkezinde toplanmaktadır. Kocagöl'de olduğu gibi burada da İslâvların ayrılmasından sonra balıkçılığın aynı surette "Köye para getiren zanaat" olma vasfını muhafaza edip etmiyeceği başbaşa bir mesele teşkil edebilir.

Memleketimizdeki mühacir İslâvların aile müessesesiyle ve ekonomik varlıkları ile alâkalı işaretlerden bir kaç bundan ibarettir. Şunu da söyleyelim ki bu işaretleri yaparken yalnız müşahede sahamıza dahil olan Kocagöl ve Akşehir cemaatlerini göz önüne aldık. Kars çevresindeki cemaatin aile organizasyonu bundan evvel henüz basılmadığına işaret ettiğim, bundan sonraki konuşmamızda da bahsi geçecek kıymetli bir doktora tezinin mevzuunu teşkil etmektedir. İleride her üç İslâv cemaatinin aile müesseselerini hem kendi aralarında, hem de Türk cemaatleri ile mukayeseli şekilde ele almak Türk mühaceret ve aile sosyolojilerinin müşterek meselesi olmalıdır²⁹.

Birkaç defa söylediğimiz gibi bu konuda bir konuşma daha yapacağız. O zamana kadar Kocagöl ve Akşehir Kazaklarının tamamen Rusya'ya ve Amerika'ya göç etmiş olabilecekler şimdiden anlaşılıyor. Bu suretle ders yılı sonunda (Türkiye'deki İslâv mühacirlerinin göçleri) denen sosyal hâdise de tamamlanmış ve kapanmış olacak, bizim için bu kapanmış göç hareketi üzerinden muhtelif yönlerden durmak imkânı bulunacaktır.

Enstitü Heyeti Akşehirde Kazaklar Köyünde Akşehir Kaymakamı Ali Hasan Özer, Memurlar, Muhtar ve Kazaklarla birlikte

Her üç çevreye — yani Kars, Manyas ve Akşehir çevrelerine — mensup olan talebe arkadaşlar, sömestre tâtilinde bizzat, sömestir dışında haberleşme yoluyla konuşma konusu olan İslâv muhacirlerinin durumları, temayülleri ve göç hazırlıkları, yerli Türk cemaatleriyle çeşitli münasebetleri, hususiyle ellerindeki malı ve mülkü satma, satıktan elde edilen parayı kullanma... gibi sizi çok yakından ilgilendirebilecek ekonomik davranışları, nihayet liberal ve demokrat Türkiye'den kollektivist ve totaliter bir memlekete gidişin yarattığı psikolojik haller hakkında bilgi edinir, ilerideki ikinci konuşmamızda getireceğiniz malzeme ile bize yardım ederseniz belli bir araştırmada hoca ve talebe birliği idealine de hizmet etmiş olursunuz.

Gösterdiğiniz alâkaya teşekkür ederek konuşmaya son veriyorum.

NOTLAR :

Konferansın basımı ve tashihi sırasında aşağıdaki notların ilâvesine lüzum görülmüştür:

- 1) Bu hususta şu eserimize bakınız: Metodoloji Nazariyeleri, 1961, sf. 235.
- 2) Türkiye'deki çeşitli mühacir cemaatlerin Dernekleri bulunduğu gibi bunların bir kısmını birleştiren bir Federasyon'da vardır. Ayrıca milletlerarası

AER teşkilâtının bir kolu olan ilmi bir cemiyet mevcuttur. AEL'in "İntegrasyon" adlı mecmuasında Türk sosyologları tarafından yazılmış mühaceret sosyolojisi raporları bu beynelmilel dergide neşrolunmaktadır.

3) Bir aralık Üniversitemizde de hocalık yapmış olan Amerikalı profesör Donald R. Taft'ın Richard Robins'le birlikte hazırladığı bir eser, bugünkü mühaceret sosyolojisinin ana eserleri meyarında bulunuyor. Bk.: International Migration, 1955, N. Y. Burada bahis mevzuu olan hareketlilik için sf. 151-332 ye bakınız.

4. Türkiye dış mühaceret tarihi ile alakalı iki araştırma vardır.

5) Umumiyetle Kazak, Kazaklık hakkında hazırlanmış bir araştırmamız yakında (İktisat Fakültesi Mecmuası) nda neşredilecektir .

6) Bu hususta göç haberleri ile dolu İstanbul, Bandırma gazetelerinde bir hayli neşriyat vardır. Meselâ Bk . Folklor Araştırmaları Dergisi; sayı: 196; "Almanya'da mühendislik ederken göç şayiası üzerine Türkiye'ye dönen bir Kazak şöyle demiş: — Bunlar deli mi? Bir türlü anlatamadım. Bir defa bu göç işi akıllarına girmiş!". Başka birisi: — "İnanmayın köyde bekâr kalmış bir kız yok. İki Rus Rusyaya gitti geldi. Arkasından göç işi başladı". Bu noktaya ikinci konuşmamızda avdet edilecektir.

7) Bu bilgi, 1956-1963 arasında iki profesör, bir gazeteci ve bir öğretmen tarafından tesbit edilmiştir. Filhakika Prof. M. Turhan'la Prof. Hilmi Ziya Ülken'in 1956 da iki mecmuada çıkan makaleleri ile Kocagöl ilkokul öğretmenlerinden Şevket Uysal ve Zeki Uysal'la arkadaşlarının Balıkesir Maarif Müdürlüğüne verdikleri 11.10.1962 tarihli raporu ve Bandırma gazetecilerinden Güngör Gezer'in mahallî gazetelerden "Gür Ses" de Rusyaya göç haberi vesilesiyle neşrettiği röportajları kastediyoruz. Bu kaynaklardan ileride de faydalanılacaktır.

8) Bk. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, C. 7, sf. 298-299.

9) Bk. Bursa Sâlnâmesi, 1316, sf. 405.

10) Bk. Bursa Sâlnâmesi, 1320, sf. 18.

11) Bk. Bursa Sâlnâmesi, 1322 (1906), sf. 95. "Sâlnâme" (Kozak) diye kaydediyor ve bu suretle Rus telaffuzuna sadık kaldığını gösteriyor. Bu kayıttan çıkan bir başka netice de şu: Islâvların işkân edildiği Kocagöl köyü, adı, resmî mahiyeti haiz "Sâlnâme" lerde mevcut değildir ve bu köyden "Kozak Kariyesi" diye bahsedilmektedir. Nitekim Akşehir gölü kenarındaki Islâv mühacirleri köyü "Kazaklar" adı ile anılıyor. Bu suretle Kocagöl adının sonradan verildiği anlaşılmaktadır.

12) Bk. Bursa Sâlnâmesi, 1322-1906, sf. 608. Burada (Kazak) denirken biraz ileride (Kozak) şekli görülecektir. Sâlnâme Bursa mülhakatından Erdek'te 835 Kazak bulunduğu da işaret etmekte ise de bunun mahiyeti anlaşılammamaktadır. Bu kayıttaki "751" rakkamı da izaha muhtaç görülüyor.

13) Bk. İhsan Abidin: Anadoluda ziraat ve hayvan yetiştirme, 1928, İstanbul, sf. 235-240. Müellifin Malakanlar hakkında verdiği antropolojik bilgiyi ihtiyatla karşılamalıdır. Islâv ve Rustan ayrı bir "kavim" olan bu Malakan fikri doğru değildir. Ortodoks sayılmıyabilirler. Keza Ukrayna'dan Kars havalisine mühaceret etmiş bir kitle fikri de şüpheli. Bu hususta yakında neşredilecek olan bir Üniversite tezinde aydınlatıcı bilgiler vardır. (Dr. O. Türkdoğan'ın basılmamış, Erzurum Üniversitesine verilmiş Doktora tezi). Bununla

beraber değerli ziraat profesörünün Malakanlardan bir kaç satırla olsun bahsedilen ilk türkçe not olması konumuz itibariyle kıymetlidir.

14) Mamafih Prof. İhsan Abidin'in işaretleriyle Prof. Mümtaz Turhan ve Dr. Orhan Türkdoğan'ın konu ile alakalı araştırmaları arasında yapılmış tarihi mahiyette bir neşriyata da yer vermeliyiz. Bu çalışma Kars ve Erzurum çevresinin kıymetli bölge tarihçisi Kürzioğlu Fahreddin'e borçluyuz. Bizim görmek fırsatını elde edemediğimiz bu kaynak Kars Halkevi mecmuasının 1948 de neşredilmiş sayılarında tefrika edilmiştir.

15) Bk. Dr. O. T. m basılmamış tezi, sf. 44-68.

15) Bk. A.g. tez. sf. 8-9. Erzurum Üniversitesi neşriyatı arasında neşredileceğini haber aldığımız bu müstesna tezin 1962 de müdaafasmdan bir müddet evvel Malakanlar Türkiyeyi terketmişlerdi. Basılması sırasında bu "terk hâdisesi", eski Türkiye vatandaşlarının yeni vatanları içindeki durumları üzerinde durması çok alâka çekici olacaktır. Şüphesiz bu imkân. Demirperde arkasından alınabilecek mâlûmata bağlıdır.

16) Bk. İhsan Abidin: A. g. e., sf. 239

17) Bk. Dr. O. T. m tezi, 1962, sf. 104

18) Bk. Mümtaz Turhan: Tecrübi Psikoloji araştırmaları, 1956, C. I, sf. 7 Dr. Orhan Türkdoğan Malakanların Hoca gibi bazı dinî fonksiyon ifa edici terimleri kullandıklarını zikrediyorsa da bunlar Kars ikâmetinin tesiri olmalıdır. Nitekim "Hoca" ya kendi aralarında Prisivitir dendiğini kaydediyor: A.g.e., sf. 118, Not: 168.

19) Milli Mücadele sıralarında Kars Maarif Müdürlüğü yapmış olan Erzurum Mebusu muhterem Dursunoğlu Cevat Bey, 1919-1920 de Malakanların sekiz köyde meskûn olduklarını söylüyor. Dr. Orhan Türkdoğan ise 1960 da sadece üç Kars köyünde Malakan Rusların bulunduğunu beyan etmekte ve araştırmasını bu üç köyde yapmaktadır. Aradaki 40 sene içinde, daha ziyade bu 40 yılın baş taraflarında bir kısım Malakanların Rusyaya dönmüş olmaları muhtemeldir. Yahut sonradan bu üç köyden Yahncayır'da toplanmış olmaları da akla gelebilir. Dr. O. T., Kars Malakanlarının Rusya tarafından eski Türkiye topraklarına sürgün edildikleri sırada bir hayli Malakan cemaatlerinin de Amerika'ya muhaceret ettiğine vukuf peyda eylediğini, lâkin Amerikada'ki Malakanların Türkiye'deki gibi statik durumda kalmayıp temsil edildiklerini bildiriyor. (Şimdi Amerika'da bir yazı ile bulunan Dr. O. T. m Amerika'dan gönderdiği 15.8.1963 tarihli hususî bir mektuba göre).

20) Konya Sâlnâmesi, 1301 (1885), sf. 90.

21) Bk. Konya Sâlnâmesi, 1310 sf. 496.

22) Prof. H. Ziya bu ihtimali ileri sürüyor: "Kazaklar Rusyadan iki kol olarak çıkmışlar, bir kolu Manyas'a, diğeri Orta Anadolu'daki Koçhisar gölü kenarına yerleşmiştir". Bk. H.Z. ve N.T.; Gönen Bölge Monografisi, 1956, "Sosyoloji Dergisi, yıl: 10-11, s. 146. Buradaki Koçhisar adı yerine Akşehir isminin konulması lâzım. Yoksa muharrir Koçhisar gölü Kazakları için bir sıhhatli kaynağa mı sahip? Bilmiyoruz.

23) Adı geçen Kazak köy öğretmeni Ali Orhan Bey tarafından bir anketimize cevap olarak hazırlanan ve Akşehir kaymakamı Sayın Ali Hasan Özer tarafından bize gönderilen rapora göre. Bu rapor bilâhare neşredilecektir.

24) Bk. Hilmi Ziya - N. Tanyeli: Gönec, Eölge Monografisi, 1956; Sosyoloji Dergisi"; yıl: 10-11; sf. 146.

25) Bu husus ile alakalı iki nokta: 1) Rusya'da aile başına ev verileceği rivayeti üzerine derhal yeni aileler teşkiline gidilmiştir. (Kocagöl ikâmetimiz esnasında böyle bir evlenmeye şahit olduk).

2) Bu zaruret Kazaklar tarafından göç sebebi olarak ileri sürülen yedi ve beş göbek engelinin aşıldığını göstermiştir.

26) Bu "başka sebepler" hakkında genç gazetecilerimizden Güngör Gezer'in tefrikasına bakınız: "Gür Ses" gazetesi; Bardırma, Eylül ve Ekim 1962 nüshaları.

27) Bir Kazak, kendisine dede isminin sorulduğunu, ona "Ov" un ilâve edildiğini söyledi. Doğru gibi görünen bir ihtimal. Esasen çarlık ve Sovyet devrinde Rusyadaki mahkûm Türklere'de tatbik edilen şaşmaz temsil cihazlarından biridir. Bk.: Sovyet temsil politikasında soyadlarının rolü: "Cumhuriyet" 19.1.1947.

28) Konya-Akşehir Kazaklarına tatbik ettiğimiz bu basit stratifikasyon denemesini Malakan'lara tatbik edemedik.

29) İslâvların her üç çevreden ayrılmaları buna mâni değildir. Çevreyi terk, henüz yenidir. Yerliler, bilgi edinmede vasıtalık yapabilirler.